

Systém místní Agendy 21 v obci, městě, regionu a jeho základní části

Základní součásti systému místní Agendy 21

MA21 tvoří komplexní systém sestavený z dílčích součástí, které jsou navzájem propojeny. V následujícím textu jsou uvedeny základní součásti systému, které by v každém případě měly být uplatněny na úrovni obce, regionu. Všechny součásti systému MA21 je třeba řešit souběžně od začátku procesu.

Místní Agenda 21 se nazývá "místní" především proto, že odráží konkrétní místní podmínky. Dílčí procesy je nutné dotvořit dle těchto podmínek, tzn. např. podle specifikace území, historie, lidského potenciálu a zdrojů, které máme k dispozici atd. Přestože může být systém naplňován různými způsoby odrážejícími specifické místní podmínky, neměly by být opomenuty základní součásti systému MA21 a principy udržitelného rozvoje.

Výhodou je, že máme v současné době již odborníky, kteří jsou schopni zabezpečit efektivní vytváření systému MA21. Pro všechny součásti MA21 jsou již k dispozici odborníci, partneři, odborná pomoc, konzultanti, školitelé, materiály nebo organizace, které mohou pomáhat při dílčích procesech. Je přitom potřeba mít na paměti, že vnější konzultant je jako nezávislý odborník velmi potřebný, ale MA21 je tvořena místními lidmi a ve spolupráci s nimi.

Součásti systému MA21 jsou následující:

1. Organizační zázemí

2. Komunitní spolupráce (partnerství)

3. Kapacita pro získávání zdrojů

4. Formalizace procesu, politická podpora

5. Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti

6. Výchova, vzdělávání, osvěta a informovanost

7. Management kvality

8. Vnější vztahy a vazby

9. Mikroprojekty

1. Organizační zázemí

Je zcela zásadní podmínkou úspěšnosti procesu MA21. Je ověřeno, že pro fungování systému MA21 je potřeba získat schopného koordinátora. Tento koordinátor zajišťuje propojování aktivit, spolupráci, zapojování dalších subjektů, školení cílových skupin a práci na plánech rozvoje za účasti veřejnosti. Pokud není organizační zázemí umístěno přímo ve struktuře místní správy, musí s ní být oficiálně propojeno, protože jinak není možné prosazovat nutná opatření. Politické zastřešení musí vycházet z rozhodnutí zastupitelstva, které určí jednoho svého člena jako politika zodpovědného za proces MA21 a ustanoví k tomu příslušnou komisi.

2. Komunitní spolupráce (partnerství)

MA21 je procesem partnerství a zaměstnanci místní správy by měli:

- při přípravě a realizaci místních aktivit spolupracovat s místními organizacemi a veřejností v co nejvyšší míře,
- nepojímat zapojení veřejnosti jako jednorázový akt nebo krátkodobý projekt, ale jako dlouhodobý proces budování důvěry a spolupráce mezi místní správou a místními obyvateli,
- stále komunikovat se společenskými skupinami a organizacemi a vytvářet tak místní partnerství (neomezovat spolupráci jen na konkrétní akce),
- výstupy společné práce a závěry musí být vždy konsensuální, a proto jsou přijímány na základě souhlasu všech partnerů.

Partnerství na místní úrovni podporují společné akce pro veřejnost. Důležitým prvkem MA21 je zapojení veřejnosti do dílčích záměrů rozvoje obce, regionu (např. plánování veřejných prostranství).

3. Kapacita pro získávání zdrojů

Místní Agenda 21 vede ke zvýšení kapacity pro získávání zdrojů. Jednou z podmínek pro získání prostředků, zejména z mezinárodních a zahraničních zdrojů, je uplatňování udržitelného rozvoje v místních podmínkách. Komunitní spolupráce a propojení ekonomických, sociálních a ekologických aspektů rozvoje obce nebo regionu jsou většinou důležitými kritérii pro posuzování projektů. Kromě toho lze v rámci MA21 zajistit odborníky pro získávání dalších zdrojů, prosazování projektů (lobbying) a potřebné konzultace.

Úspěšná spolupráce s místními organizacemi i jednotlivci otevírá další možnosti zdrojů - pokud se lidé cítí být do procesu opravdu zapojeni, jsou ochotni přispět nejenom svými znalostmi a časem, ale také mnohdy finančními a jinými prostředky.

4. Formalizace procesu, politická podpora

Místní zastupitelstvo přijímá Místní Agendu 21 jako oficiální součást rozvoje a fungování obce, regionu. V rámci tohoto rozhodnutí se zavazuje k respektování principů udržitelného rozvoje včetně zapojování veřejnosti.

Dokumenty a plány by měly jednoznačně ukázat, co je a co bude uděláno k uplatnění principů udržitelnosti. Je důležité, aby všechny plány byly součástí souvislé, dlouhodobé strategie udržitelného rozvoje a aby odpovídaly společným úkolům a cílům v tomto směru. Při rozhodování musí být posuzovány vlivy rozhodnutí na udržitelný rozvoj obce, regionu.

5. Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti

Každá místní správa, která přistoupila k uplatnění místní Agendy 21, by měla mít zpracovanou dlouhodobou Strategii udržitelného rozvoje, jakožto zastřešující dokument pro dílčí strategie, plány a politiky, např. pro Strategii ekonomického rozvoje, sociálního rozvoje, Dopravní politiku apod.

Každý místní občan by přitom měl mít možnost podílet se na jejím zpracování i realizaci. Ne všichni této možnosti využijí, ale všichni by o ní měli být informováni.

Každá strategie by měla být zpracována v krátký, jasný a veřejně dostupný dokument obsahující následující body:

- hlavní oblasti a cíle udržitelnosti v příslušném místě,
- jednoznačné cíle vedoucí ke zlepšení kvality života v příslušném místě,
- poskytnutí konkrétního plánu rozvoje společenství v nejbližších letech (akční plán).

Součástí strategického plánu má být akční plán, který přesně určí kdo, co a kdy udělá (jaké organizace nebo jednotlivci se ujmou jakých akcí a kdy) a z jakých zdrojů. Vytvoření tohoto plánu je rozhodujícím krokem k nastartování procesu místní Agendy 21. Akční plán vychází z dlouhodobých strategických cílů a rozvíjí sociální, ekonomické a ekologické aspekty.

Plán má mj. obsahovat sdělení:

- jak a kdy budou akce provedeny a jak proběhnou, kdo má jakou zodpovědnost,
- jak budou výkony a výsledky oceňovány,
- jak a kdy bude strategie aktualizována podle dosažených výsledků.

Musíme vědět, jestli se situace v té které oblasti lepší, nebo horší a musíme hledat způsoby, jak to změřit. V ekonomice je např. ukazatelem hrubý domácí produkt, v procesu místní Agendy 21 to bude širší spektrum ukazatelů souvisejících ekonomickými a společenskými aspekty a s životním prostředím (může to být např. počet dětských hřišť vč. kvality jejich vybavení, čistoty apod.). Nalezení vhodných ukazatelů je velmi důležité a ne příliš jednoduché.

Do procesu místní Agendy 21 je nutné zavést monitorovací procedury:

- používáním ukazatelů udržitelnosti pro dané místo, ze kterých poznáme, jestli se k udržitelnosti přibližujeme, nebo se od ní vzdalujeme,
- pravidelné informování veřejnosti o stavu jednotlivých sledovaných oblastí.

V každé fázi procesu by měla být zapojena veřejnost. Nejenom informováním, ale dle situace přímo konkrétní prací - získáváním názorů a podkladů, spoluúčastí na vytváření i realizaci procesu.

Je třeba ukázat a podpořit konkrétní příklady propojování ekonomických, sociálních a ekologických činností. K tomu mohou také spolužit tzv. mikroprojekty - malé projekty podpořené místní správou nebo z vnějších zdrojů.

6. Výchova, vzdělávání, osvěta a informovanost

Místní lidé musejí jednak rozumět základním otázkám udržitelného rozvoje a také tomu, že oni jsou spoluvůrci budoucnosti obce, regionu a jednak musejí být motivováni k tomu, aby se do procesu MA21 aktivně zapojili. Proces by měl vést k tomu, aby všichni, kdo tvoří společenství, převzali určitý díl zodpovědnosti za jeho rozvoj.

Do této oblasti dále mohou patřit informační systémy rozvíjené podle potřeb procesu a veřejnosti.

MA21 také vytváří prostor pro nenásilnou výchovu k udržitelnému rozvoji v rámci různých cílových skupin, např. děti a mládež (dětský parlament, mládežnická fóra atd.), menšiny, mladé rodiny, staří lidé, podnikatelé apod.

7. Management kvality

Systém MA21 má přímou návaznost na řízení a zlepšování výkonu místních úřadů/správ. Zavádění managementu kvality (ISO 9000, 14000 a další) jsou standardními postupy podporovanými ve vyspělých zemích. Tyto postupy sledují jak kvalitu služeb pro místní obyvatele, tak šetrný provoz veřejných budov a služeb vůči životnímu prostředí.

Politika místního úřadu i ostatních veřejných institucí by měla v praxi zohledňovat principy udržitelného rozvoje. Udržitelnost by měla být chápána jako součást řízení, a nejen jako možný dodatek. Zaměstnanci úřadů by měli být školeni, aby pochopili základní principy udržitelného rozvoje a aby je uměli zapojit do myšlení a praxe.

Do provozu úřadů by měly být zařazeny otázky týkající se ekologicky šetrných investic, snižování spotřeby energie, vyhýbání se plýtvání, nebezpečným chemikáliím apod. K tomu slouží environmentální řídicí systémy.

8. Vnější vztahy a vazby

Udržitelný rozvoj není jen záležitostí obce a regionu, ale má širší souvislosti, takže je nutné budovat vnější vztahy a informační vazby. Kromě toho partnerství s dalšími obcemi a regiony rozvíjejícími MA21 vede k vzájemnému posílení kapacity, inspiraci i možnostem získání dalších zdrojů.

Vhodnou formou je vytváření sítí (zapojení do již existujících sítí) a projektů na národní a mezinárodní úrovni. Z existujících sítí, které podporují zavádění MA21 jmenujme např. síť Zdravých měst, I.C.L.E.I., CEMR, Evropská kampaň pro udržitelná malá a velká města a další.

Jednou z forem vytváření vnějších vztahů je propagace výsledků práce na dosahování udržitelného rozvoje na národní i mezinárodní úrovni. To může být realizováno např. účastí v soutěžích, které vypisují mezinárodní sdružení (např. CEMR, EU apod.) a které vedou mj. k tomu, že obec je zaznamenána na mezinárodních seznamech, podle kterých se řídí zájem zahraničních turistů i investorů.

9. Mikroprojekty

Je třeba ukázat, jaké činnosti přispívají k udržitelnému rozvoji. K tomu by měly sloužit dílčí projekty - malé i velké. Tyto projekty mohou čerpat z různých zdrojů, je ale vhodné, aby se na nich finančně podílela místní správa.

Kroky k naplnění MA21 - strategie a taktika

Základní hodnoty - jsou hodnoty, které účastníci vyznávají a uznávají a pro které se činností účastní.

Základní hodnoty jsou hodnoty, pro které proces vedeme, určují základní směr další práce. Je možné je považovat za konečný výstup zapojování podílníků. Jsou po celou dobu práce na projektu/procesu pojistkou a testem, který hodnotí, zda práce probíhá způsobem odrážejícím tyto hodnoty. V případě nesrovnalostí, odbočení ze základního směru nebo konfliktů se k nim lze vrátit a demonstrovat, na čem se účastníci na začátku procesu shodli. *Příklady základních hodnot: rovné příležitosti pro všechny, jsou respektovány potřeby obyvatel, výsledky práce jsou odsouhlaseny všemi účastníky, bere se v úvahu to, co již bylo pro udržitelný rozvoj uděláno apod.*

Vize - určuje dlouhodobý cíl snažení. Jak bude vypadat naše obec/region za 15, 20 a více let? Jak bude vypadat doprava, veřejná prostranství apod. Účastníci vytvářejí obraz své obce/regionu jak by si přáli aby vypadala/vypadal. Naplňování tohoto cíle je pak předmětem práce na procesu MA21. Vize odpovídá na otázku ČEHO chceme dosáhnout.

Účel - odpovídá na otázku kdo jsme, PROČ chceme proces zahájit a realizovat, co děláme a jak to děláme. Stanovení prioritních oblastí: nejprve je třeba určit všechny oblasti práce, které je třeba řešit, abychom dospěli k vizi. Poté stanovíme priority, neboli klíčové oblasti práce.

Záměry - jsou obecná prohlášení o úmyslu v jednotlivých prioritních oblastech - popisují v obecných termínech co máme v úmyslu dělat. Záměry by měly být stručné.

Specifické cíle - rozdělují záměry na zvládnutelné bloky, slouží k upřesnění záměrů. Neměly by však být zaměňovány se specifickými úkoly anebo akcemi - specifické cíle jsou více strategické.

Akce - ke každé z vybraných prioritních oblastí je sestaven Akční plán - seznam konkrétních aktivit (projektů), které je třeba udělat, aby bylo dosaženo specifických cílů v dané oblasti. Plán by měl současně obsahovat termíny, zdroje, kdo je za uskutečnění zodpovědný a kdo bude na činnosti spolupracovat.

Při stanovování cílů je dobré využít tzv. **PRAVIDLO SMART**
Uplatnění pravidla SMART - položíme si otázku: Jsou stanovené cíle

specifické(konkrétní)?	(Specific),
měřitelné (Ize měřit výsledky?)	(Measurable),
dosažitelné, odsouhlasené partnery?	(Achievable, Agreed),
zajištěné z hlediska zdrojů, realistické?	(Resourced, Realistic)
časově naplánované?	(Timescaled).

Pokud vámi stanovené cíle nesplňují byť jediný bod, snažte se je znovu prověřit a definovat jasněji a dle tohoto pravidla.

Pro všechny stupně platí následující pravidla:

Jednotlivé stupně jsou formulovány na základě názorů a postojů účastníků procesu, objektivních dat a vývojových trendů a doporučení odborníků pro jednotlivé oblasti udržitelného rozvoje. Formulace jsou zapsány na velké papíry, neboť se k nim účastníci vracejí v dalším průběhu procesu MA21. Na definování jednotlivých stupňů by se měl podílet co nejširší okruh účastníků. Postupy zapojování jsou uvedeny v Kapitole 4. tohoto materiálu.

U všech stupňů je třeba stanovit indikátory neboli ukazatele, které nám budou říkat, zda se k danému cíli přibližujeme nebo se od něj spíše vzdalujeme.

Kdo může MA21 iniciovat?

Iniciativa může vzejít z místní správy stejně tak jako ze skupiny místních lidí nebo externí organizace. Tato iniciační skupina by měla zajistit zapojení co nejširšího spektra občanů do vypracování strategického a akčního plánu rozvoje obce/regionu. Důležité je, aby tato iniciativa vedla k politickému zastřešení procesu MA21 a k rozvoji všech prvků systému.

Pracovní skupiny

Pro vybrané prioritní oblasti jsou vytvořeny pracovní skupiny složené ze zástupců různých společenských skupin. Skupiny se scházejí víckrát a hledají optimální řešení problémů pro co největší okruh lidí, kterých se problém dotýká. Na setkání je potřeba přizvat odborníky pro tu kterou oblast, kteří mohou objasnit, co je a co není jako řešení možné a také, co je a co není pro město/region udržitelné. Výsledky jednotlivých pracovních skupin jsou předávány prostřednictvím vybraného zástupce do základní skupiny (např. Fórum/komise udržitelného rozvoje), která je sumarizuje a připravuje celkový návrh řešení pro orgán s rozhodovací pravomocí (místní, regionální správa, případně jiné orgány).

Zapojení veřejnosti

Pro všechny kroky je jedno společné - snaha o shromáždění co nejširšího spektra názorů všech, jichž se proces týká nebo těch, kteří mohou být dotčeni výsledkem procesu. Jsou to tedy zainteresované skupiny, "podílníci" (angl. stakeholders). Úkolem iniciační skupiny je

také provést analýzu stakeholderů, neboť je potřeba oslovit všechny, kdo mohou mít na proces významný, ať už pozitivní nebo negativní vliv. Každý další krok by měl být odsouhlasen zúčastněnými.

Nástroje využitelné při uplatňování MA21

Pro uplatňování MA21 je potřeba vybavit základní tým MA21 i nejbližší spolupracovníky sadou nástrojů - metod, technik a dovedností, které jsou pro prosazení konceptu MA21 na místní i regionální úrovni nezbytné. Patří mezi ně např. řízení projektů, dovednosti efektivní komunikace, prezentace, týmová spolupráce, znalost principů udržitelného rozvoje a další.

Ukazatelé úspěchu a účinnosti práce

Indikátory neboli ukazatele udržitelného rozvoje jsou praktickým nástrojem pro měření postupu práce na místní Agendě 21. Je to určitá množina informací, která nám ukazuje, jestli se ke stanoveným cílům přibližujeme nebo se od nich vzdalujeme. Slouží k tomu, abychom viděli, zda aktivity, které vyvíjíme, mají nějaký dopad na vybrané oblasti. Ukazatele se volí nejen pro celkový proces, ale i pro dílčí projekty. Vždy musí mít 3 hlediska - kvantitu, kvalitu a čas. Ke každé úrovni cílů volíme příslušné ukazatele - strategické (vedení obce podle nich může sledovat dosahování strategických cílů - např. spokojenost občanů), manažerské (jak budeme kontrolovat, že systém dobře funguje?), implementační (podařilo se v příslušném čase, s příslušnými zdroji a v dostatečné kvalitě realizovat např. výsadbu květin v městském parku?). Indikátory na jednotlivých úrovních musí být provázány.

Běžně užívané indikátory rozvoje společnosti (jako např. hrubý domácí produkt) neposkytují dostatečné a komplexní údaje, jež jsou potřeba pro hodnocení udržitelnosti rozvoje společnosti. Musíme proto hledat nové indikátory. V současné době již existuje sada doporučených indikátorů na mezinárodní úrovni a je vyvíjen systém indikátorů pro udržitelný rozvoj na národní úrovni.

Ve vztahu k veřejnosti slouží indikátory k tomu, abychom lidi jednoduchým způsobem informovali o změnách, které probíhají na základě procesu MA21. V tomto směru může dobře prezentovaný indikátor, který upoutá pozornost, vést k zapojení dalších lidí do procesu MA21. Záleží zde hodně na tvořivém přístupu těch, kdo indikátory prezentují. Měly by se zde uplatnit prvky efektivní komunikace: lidé vnímají spíše obrázky, vyhýbají se dlouhým textům, složitým formulacím, přemíře čísel apod.

Příklad: indikátorem může být množství recyklovaného odpadu v poměru k celkovému objemu komunálního odpadu: pokud stoupá množství recyklovaného komunálního odpadu, objeví se na nástěnce místní správy (nebo na jiném veřejném místě) obrázek usmívajícího se koše, pokud klesá, koš se mračí. K tomuto jednoduchému sdělení je samozřejmě potřeba provádět informovanost, psát o této aktivitě v místním tisku, informovat pomocí dalších prostředků. Tam již může být podrobnější informace o množství a postupech při recyklování komunálního odpadu.

Co je dobrý ukazatel a jak ho zvolit?

Aby byl ukazatel efektivní, musí mít určitou významnost a musí být současně pro lidi srozumitelný. Řada aspektů udržitelného rozvoje, jež jsou významné a hodnotné, jsou těžko měřitelné. Musíme tedy hledat způsoby jak je měřit, neboť lidé potřebují vidět výsledky a my musíme být schopni jim je předložit. Doporučený postup je hledat řešení ve spolupráci s lidmi.

Indikátory můžeme rozdělit v zásadě na objektivně ověřitelné (tedy takové, které se dají změřit dostupnými postupy) a objektivizované (týkající se převážně změn chování lidí, pocitů

apod., což je dosti důležitý prvek MA21). V tomto případě záleží na dohodě. Takovéto "subjektivní" indikátory jsou pro lidi většinou mnohem přitažlivější než "suchá" vědecká fakta.

Při stanovování indikátorů je třeba promyslet zdroje údajů (které musí být spolehlivé) a to, že data budeme potřebovat získávat pravidelně a v delším časovém období. Nemá smysl zvolit ukazatel, jež mohou získat jednou za 10 let - je to příliš dlouhý čas a také nemá smysl ukazatel, k němuž dostanu čísla pouze první 3 roky a pak už ne. Dostatečná frekvence a pravidelnost při získávání informací nám umožní vidět trendy vývoje.

Pokud je to možné, měly by být ukazatele také porovnatelné mezi jednotlivými obcemi a regiony, abychom viděli, která oblast má problémy a kde se postup daří lépe. Analýza stavu může poté pomoci tam, kde proces neprobíhá tak dobře. Stanovení společných ukazatelů je otázkou nadregionální, tzn. mělo by být vedeno z centrální úrovně, ovšem nikoli bez úzké spolupráce s obcemi a regiony.

Společné evropské indikátory udržitelného rozvoje na místní úrovni (*European Common Indicators*)

Jedná se o iniciativu, která má za cíl podpořit evropské místní komunity v zavedení společných indikátorů, jež umožní sledovat a měřit zaznamenaný pokrok směrem k místní udržitelnosti.

Iniciativu podporuje Evropská komise, Generální ředitelství pro životní prostředí, a podílí se na ní Evropská agentura pro životní prostředí a Expertní skupina pro městské životní prostředí, ustavená Evropskou komisí v roce 1991.

Iniciativa je založena na společném souboru integrovaných indikátorů, kde jednotlivé indikátory odrážejí vzájemné působení mezi hledisky ekonomickými, společenskými a environmentálními. Tato metoda byla zvolena k měření, zda se společenství k udržitelnému rozvoji přibližuje nebo se od něj vzdaluje a soustředí se na rozsah změn za určitý časový úsek a na určení trendů a směrů, spíše než na měření absolutních hodnot. Využití jednotné sady ukazatelů zároveň umožňuje, jako první, sběr srovnatelných informací o dosaženém pokroku směrem k udržitelnosti rozvoje na místní úrovni v rámci celé Evropy, za podmínky, že se iniciativy sledování zúčastní velký počet místních úřadů.

Přípravná fáze byla dokončena v prosinci 1999 a nová iniciativa byla oficiálně vyhlášena na *Třetí Evropské konferenci o udržitelných městech v Hannoveru v únoru 2000*. Byla navržena následující sada indikátorů:

1. **Spokojenost občanů s životem v obci**
všeobecná spokojenost občanů s různými rysy života v obci
2. **Místní příspěvek ke globální změně klimatu**
emise CO₂ (vyjádřené jako ekologická stopa)
3. **Místní doprava a přeprava osob**
denní přepravní vzdálenosti a způsoby přepravy
4. **Dostupnost veřejné zeleně a místních služeb**
dosažitelnost nejbližší veřejné zelené plochy pro místních obyvatele a dosažitelnost základních služeb
5. **Kvalita vnějšího ovzduší**
počet dnů s dobrou a zdravotně nezávadnou kvalitou ovzduší
6. **Cestování dětí do a ze školy**
způsoby dopravy, které děti používají k cestování mezi domovem a školou
7. **Udržitelný management obce a místních podniků**
podíl státních i soukromých organizací, které přijaly a využívají environmentální a sociální způsoby řízení (EMS a EMAS)

8. **Hluková zátěž**
podíl obyvatel vystavených škodlivým hladinám hluku
9. **Udržitelné využívání půdy (land-use)**
udržitelný rozvoj, obnova a ochrana ploch a půdy v rámci obce/města
10. **Udržitelné výrobky**
podíl certifikovaných ekologicky šetrných výrobků a produktů ekologického zemědělství na celkové spotřebě

V současné době probíhá v zemích EU testovací fáze sledování těchto indikátorů, do které se mohou přihlásit města z celé Evropy. Účast zemí střední a východní Evropy je zatím jen velmi omezená. Hlavním problémem, kterému budou podle EK místní úřady čelit, bude nutnost nalézt způsoby spolupráce napříč všemi sektory a úrovněmi v rámci městské správy i širšího místního společenství tak, aby byli schopni s těmito integrovanými indikátory efektivně pracovat.

Společné evropské indikátory jsou myšleny jako doplňkové k indikátorům definovaným na národní či místní úrovni. Budou dále rozvíjeny a doplňovány v závislosti na zkušenostech s jejich uplatňováním.

Bližší informace o ukazatelích pro udržitelný rozvoj lze získat např. prostřednictvím webových prezentací projektu Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj:
<http://www.timur.cz/> .